

zo 05 nov 2017
15.00 Kamermuziekzaal

**ERIC
BOSGRAAF &
FRANCESCO
CORTI**

Telemann. Blokfluitsonates

— CONCERT —
— GEBOUW —
— BRUGGE —

Biografieën

Erik Bosgraaf (NL) wordt algemeen beschouwd als een van de meest begaafde en veelzijdige blokfluitisten van zijn generatie. Zijn repertoire reikt van Vivaldi's *Vier Jaargetijden* tot de muziek van morgen. Met zijn opname van Jacob van Eyck's *Der Fluyten Lust-Hof* zette Bosgraaf een nieuwe standaard, die leidde tot zijn internationale doorbraak. Als solist werkte Bosgraaf met onder andere het Dallas Symphony Orchestra onder leiding van Jaap van Zweden, het Residentie Orkest, het Noord Nederlands Orkest en de philharmonie zuidnederland.

Francesco Corti (IT) komt uit een muzikale familie uit Arezzo, Italië. Hij studeerde orgel en compositie aan het Conservatorium Morlacchi in Perugia, waar hij met de hoogste cijfers zijn studie voltooide. Daarna studeerde Corti klavecimbel bij Fedi aan het Centre de Musique Ancienne van het Conservatoire Supérieure de Musique in Genève. Hij volgde masterclasses bij onder anderen Rousset, Leonhardt, Tamminga en Tagliani. Corti won verschillende prijzen bij concoursen, zoals in 2006 de eerste prijs bij het Internationale Bach Concours in Leipzig. Als solist trad hij op in Europa, Amerika en Nieuw-Zeeland en hij speelt met bekende ensembles zoals Les Musiciens du Louvre, Ensemble Zefiro, Ensemble Elyma en Musica ad Rhenum.

Uitvoerders & programma

19.15 Inleiding door Bruno Forment

Erik Bosgraaf: blokfluit
Francesco Corti: klavecimbel

Georg Philipp Telemann (1681-1767)

Sonate in C, TWV41:C5 (uit: *Essercizii musici*)

- Adagio – Allegro – Adagio – Allegro
- Larghetto
- Vivace

Sonate in d, TWV41:d4 (uit: *Essercizii musici*)

- Affettuoso
- Presto
- Grave
- Allegro

Carl Philipp Emanuel Bach (1714-1788)

'Württembergse' sonate nr. 3 in e, W49/3, H33

- Allegro
- Adagio
- Vivace

Georg Philipp Telemann

Sonate in f, TWV41:f1

(uit: *Der getreue Music-Meister*)

- Triste
- Allegro
- Andante
- Vivace

Sonate in F, TWV41:F2

(uit: *Der getreue Music-Meister*)

- Vivace
- Largo
- Allegro

Georg Friedrich Händel (1685-1759)

Sonate in D (origineel: F), HWV369

- Grave
- Allegro
- Alla Siciliana
- Allegro

In samenwerking met Organisatie Oude Muziek (Utrecht)

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

KAMERMUZIEK

Telemann en de 'flauto dolce'

Duizendpoot Telemann

Wie Telemann zegt, denkt aan een titanisch oeuvre dat nagenoeg alle nationale stijlen en gangbare genres omvat uit de laatbarok en galante stijl. Weinig componisten hebben zoveel gecomponeerd én hiermee zoveel succes geogst als Georg Philipp Telemann. Zo presteerde de man het om méér cantatecycli, passieoratoria en missen af te leveren dan zijn illustere tijdgenoot J.S. Bach, en méér opera's, orkest- en kamermuziek dan die andere grote laatbarokker, Händel. Alsof dat niet genoeg was, combineerde Telemann drukke agenda's als pedagoog, dirigent, publieke figuur en uitgever.

De details van Telemanns leven kennen we uit drie autobiografieën (1718, 1729 en 1740) en een *Lebenslauf* (1744). Op Telemanns vroegste leertijd in geboortestad Magdeburg volgden verblijven aan de gymnasia van Zellerfeldt en Hildesheim, bekroond door een opleiding rechten in Leipzig. Hoewel zijn vader hem een niet-muzikale loopbaan toewenste, kon de aspirant-jurist het niet nalaten te componeren voor de Leipziger Thomas- en Neukirche, alsook voor het plaatselijke operahuis. In 1705 werd Telemann kapelmeester in het Poolse Żary (Sorau). Zijn broodheer, rijksgraaf Erdmann II van Promnitz (1683-1745), was kort voordien in aanraking gekomen met de muziek van Lully. Bijgevolg nam Telemann een lulliaanse tongval aan die zijn oeuvre blijvend zou tekenen. Niet alleen de Franse barok bekoorde en beïnvloedde Telemann. Toen Erdmann zich zes maanden lang in zijn buitenverblijven te Pszczyna (Pless) en

'Weinig componisten hebben zoveel gecomponeerd én hiermee zoveel succes geogst als Georg Philipp Telemann.'

Kraków ophield, greep Telemann de kans om de volksmuziek van Polen en Moravië te leren kennen. De 'echt barbaarse schoonheid' hiervan zou hem mateloos blijven inspireren. Telemanns Poolse avontuur kwam ten einde in 1708 toen hertog Johann Wilhelm van Sachsen-Eisenach hem rekruteerde. Het was in Eisenach dat Telemann kennis maakte met de neef van hofklavecijnist Johann Bernhard Bach: Johann Sebastian Bach, toekomstige vader van Telemanns petekind Carl Philipp Emanuel Bach. Telemann werd het hofleven echter beu en koos in 1712 voor een rustiger bestaan in de stad Frankfurt am Main. Nu ja, 'rustiger' ... naast kapelmeester van twee kerken, fungeerde Telemann er tevens als leraar en als stadscomponist.

- Duizendpoot Telemann
- Virtuoze en tegelijk zangerige zwanenzang van de blokfluit
- De gevoeligheden van C. P. E. Bach en Händel

Ook nu weer kreeg hij maar niet genoeg van de mogelijkheden die de muzen hem gunden. In 1713 blies Telemann nieuw leven in het plaatselijke orkest of 'collegium musicum' van Frankfurt; vanaf 1715 begon hij eigen partituren te graveren en uit te geven. Blijkbaar voelde Telemann dat hij nóg meer in zijn mars had, want in 1721 verhuisde hij naar Hamburg om er cantor te worden, stedelijk muziekdirecteur en zangleraar. Wederom richtte hij een orkest op en nam hij de leiding waar van het plaatselijke operahuis. Meermaals leek het erop dat hij nogmaals zou verhuizen. Zo scheelde het geen haar of Telemann, en niet Bach, werd Johann Kuhnaus opvolger als Thomascantor in Leipzig, en zo belandde hij ook bijna aan het hof van Sint-Petersburg. Telemann bleef echter in Hamburg waar hij op donderdag 25 juni 1767 de ogen sloot, na een nokvol leven.

Zwanenzang van de blokfluit

Uit een van Telemanns autobiografieën leren we dat hij zichzelf rond zijn tiende, rond 1691, blokfluit, viool en citer leerde spelen. Tegen de tijd dat Telemann voor de blokfluit begon te componeren, in de jaren 1720, was het driedelige instrument al de strijd aan het verliezen tegen de populairder wordende dwarsfluit of traverso. Toch belette dit Telemann niet om negen innemende sonates neer te pennen voor de blokfluit of 'flauto dolce', die tijdgenoten

associeerden met het pastorale, de natuur en meer specifiek met vogelgezang, maar ook met het wonderbaarlijke en amoureuze.

De *Sonate in C*, TWV41:C5 stamt uit Telemanns *Essercizii musici overo Dodesci soli e dodesci trii à diversi stromenti*, een bundel die vermoedelijk al rond 1727-28 tot stand kwam maar pas in 1740 werd gedrukt. Zoals de titel suggereert, bevat deze verzameling twaalf uitdagende solo's voor diverse instrumenten met basso continuo, met daarnaast nog eens twaalf trisonates, waaronder drie voor blokfluit in diverse combinaties. In de openingsbeweging van de tiende solo, die zoals Telemanns andere blokfluitsonates is opgevat in de vierdelige vorm (langzaam-vlug-langzaam-vlug) van Arcangelo Corelli's 'sonata da chiesa', manipuleert Telemann de tempi: een *Adagio* wordt geconfronteerd met een virtuoos *Allegro*, een tweede *Adagio* en een *Allegro*. De tweede beweging, *Larghetto*, klinkt grillig dankzij haar tonaliteit van f-klein, harmonische curiositeiten en spannende rusten. De derde en laatste beweging is een *Vivace* in een wat makke driekwartsmaat.

De *Sonate in d*, TWV41:d4 vormt het vierde solowerk uit de *Essercizii musici*. De compositie zet spannend in: twee tellen lang zwijgt de blokfluit, waarna zij invalt op een dissonante verminderde septime (bes'-cis). Chromatische wendingen en verrassende akkoorden zorgen ervoor dat cadensen listig ontweken worden. Ook het *Presto* stelt de verwachtingen van de luisteraar op de proef. Een *Grave* van twaalf maten fungeert als de opmaat naar het afrondende *Allegro* in 9/8.

Telemanns *Sonate in f*, TWV41:f1 stamt uit *Der getreue Music-Meister* (1728-9), het allereerste Duitse muziektijdschrift. Telemann publiceerde in dit blad voornamelijk muziek voor didactisch gebruik door dilettanten, vandaar de beperktere moeilijkheidsgraad, maar ook de instrumentale flexibiliteit van elke 'les'. Les nummer veertien, de *Sonate in f*, is eigenlijk voor fagot bedacht, hoewel Telemann achteraan noteerde dat 'Diß Solo kann auch auf eine Flûte à bec gespielt worden'. De openingsbeweging bereikt een 'triste'-kwaliteit door middel van motieven op tegentijden en zogenaamde 'passi duriusculi' (lijnen van halve stapjes). De vocale muziek en opera zijn hierin nooit ver weg. Een *Allegro* brengt pit in de zaak en wordt gevolgd door een *Andante* dat via een halve cadens aanleiding geeft tot een dertel *Vivace* in 3/8.

De *Sonate in F*, TWV41:F2, tevens uit *Der getreue Music-Meister*, volgt de vivaldiaanse orde vlug-langzaam-vlug. Op een *Vivace* met obsessieve figuren in zestiende noten volgt een *Largo* in paralleltoonard d-klein en een huppelend *Allegro* in 6/8.

De gevoeligheden van C.P.E. Bach en Händel

Zoals eerder vermeld, had Telemann de eer op 10 maart 1714 te mogen optreden als peetvader van Johann Sebastian Bachs tweede overlevende zoon, Carl Philipp Emanuel. Deze Bachtelg wordt vooral onthouden als pleitbezorger van een compositietrant die met het adjectief 'empfindsam', gevoelig, wordt beplakt. Een voorbeeld van deze stijl is de Württembergische *Sonate in e*, de derde uit een reeks van zes 'Kammersonaten' die C.P.E. Bach in 1744-45 opdroeg aan Carl Eugen, de Hertog van Württemberg. Bach had deze aristocraat klavierles gegeven toen Carl Eugen aan het hof van diens oom, Frederik de Grote, verbleef.

Hoewel Bach deze en veel andere sonates concipieerde voor een klavier met dynamische mogelijkheden, met name zijn lievelingsinstrument, het clavichord, of de vroege Silbermann-pianoforte, klinken de *Württembergische* even goed op een Frans klavecimbel met verschillend geregistreerde manualen. Een majestueus openings-*Allegro* koppelt de gepunteerde ritmiek en tirades (notenslierten) van de Franse barok aan eigennigheden zoals lange reeksen achtste noten en spannende rusten. De middenbeweging, *Adagio*, is een sarabande in E-groot die de 'empfindsamer Stil' prachtig illustreert. Een menuet in *Vivace*, waarin Bach allerhande texturen verkent, besluit de sonate.

Een van Telemanns gevoeligste, voor blokfluit componerende tijdgenoten, was ongetwijfeld Georg Friedrich Händel. Misschien al vóór 1712, mogelijks midden de jaren 1720 (afhankelijk welke bron wordt geconsulteerd), componeerde Händel de *Sonate*, HWV369, die oorspronkelijk in F-groot stond maar voor de gelegenheid naar D wordt getransponeerd. Hoewel het werk beslist niet tot Händels vroegste oeuvre behoort, verscheen het als voorlaatste nummer in de bundel *Sonates pour un traversière[,] un violon ou hautbois Con Basso Continuo*, die door de Amsterdamse uitgever Jeanne Roger het opusnummer 1 meekreeg. Een *Grave* in driekwartsmaat en tweeledige vorm opent het werk op een wijze die Händel ten voeten uit karakteriseert: breed, elegant, vol gratie, verheffend. Op een *Allegro* volgt een 'alla Siciliana' in de paralleltoonard, afgerond door een *Allegro* in 12/8 dat de hoofdtoonaard herstelt.

Bruno Forment

HET STOND IN DE STERREN GESCHREVEN

Of het in de sterren geschreven stond dat Telemann en Händel elkaar in het overgangsjaar van de 17e naar de 18e eeuw zouden ontmoeten, is zeer de vraag. Wat misschien wel in de sterren geschreven stond, is dat uitgerekend in datzelfde jaar, namelijk op 1 november 1700, de Spaanse koning Karel II kinderloos kwam te overlijden. De ontmoeting tussen Telemann en Händel resulteerde in een blijvende vriendschap en een levenslange briefwisseling die – helaas – zelden of nooit muzikale aangelegenheden betrof. Ze ontmoetten elkaar in de universiteitsstad Halle an der Saale, Händels geboortestad waar hij destijds studeerde, toen Telemann er even halt hield op weg van Magdeburg (zijn geboortestad) naar Leipzig om daar rechten te gaan studeren. Uit hun latere briefwisseling weten we dat het Händel was die toen Telemann een duwtje in de rug gaf om toch maar te kiezen voor een muzikale carrière. Telemann had zijn vader verloren op vierjarige leeftijd en zijn moeder bekeek zijn muzikale begaafdheid met groot wantrouwen.

De gevolgen van de dood van Karel II waren minder positief, om niet te zeggen desastreuus. Zijn opvolging veroorzaakte een continentbrede oorlog die in de geschiedenis geboekstaafd staat als de Spaanse Successieoorlog en die zou duren van 1701 tot 1713. Karel II was de laatste Spaanse Habsburger en toen zijn twee huwelijken kinderloos bleven, wees hij Filips, hertog van Anjou – kleinzoon van de Franse koning Lodewijk XIV en dus een Bourbon! – als troonopvolger aan. Dit was zeer tegen de zin van de Grote Alliantie die bestond uit Oostenrijk, Engeland, de Republiek der

Nederlanden, Brandenburg en later ook Portugal en Savoie, die de dominantie van de Bourbons vreesden.

Pas nadat Filips verklaard had dat de kronen van Frankrijk en Spanje gescheiden zouden blijven, kwam er een einde aan de vele uitputtende veldslagen en aanslepende conflicten. Door de Vrede van Utrecht op 11 april 1713, waarvoor Händel zijn *Utrechter Te Deum* schreef, werd Frankrijk de belangrijkste macht op het Europese vasteland en nam Engeland (dat onder andere Gibraltar kreeg) de positie van Spanje over als koloniale mogendheid. De Zuidelijke Nederlanden kwamen in Oostenrijkse handen. De vrede tussen Frankrijk en de Duitse keizer werd pas op 6 maart 1744 in Rastatt gesloten.

Spanje zelf kwam verzwakt en intern verdeeld uit de strijd. In de Vrede van Utrecht werd geen rekening gehouden met de positie van Catalonië, dat al tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) in opstand was gekomen tegen Filips III en zich (samen met later ook Aragon en Valencia) in deze successieoorlog achter Karel van Habsburg had geschaard. De gevolgen bleven niet lang op zich wachten. Het Catalaanse parlement besloot de nieuwe koning Filips V de oorlog te verklaren. Na een beleg nam die in september 1714 Barcelona in, werden alle Catalaanse wetten en gebruiken afgeschaft en de Catalaanse taal verboden. Catalonië werd – tot op vandaag – een integraal onderdeel van het koninkrijk Spanje. Wat verder in de sterren geschreven staat, is niet bekend.

Johan Huys

In de kijker

ZONDAG

21 JAN 2018

15.00 Kamermuziekzaal

© Ivan Yahan

Lux Beata

The Musical Orchard

De vreemde, soms pijnlijke harmonieën van de Napolitaanse barok zijn, voor ons toch, haast net zo exotisch als de oeroude Armeense traditie. In een programma dat meer vragen oproept dan beantwoordt, glanzen de viola da gamba's van het Brusselse ensemble Lux Beata.

VRIJDAG

04 MEI 2018

20.00 Concertzaal

© Michiel Hendryckx

il Gardellino

Telemann. Der Tag des Gerichts

Der Tag des Gerichts, over de strijd tussen gelovigen en ongelovigen, loopt over van drama en sprekende beelden, die schreeuwen om de mooiste en verrassendste effecten. Een werk nadrukkelijk op de grens van kerk en scène.

Laat weten wat u van het concert vond op

f ConcertgebouwBrugge

@concertgebouwbr

info & tickets +32 70 22 12 12 — In&Uit: 't Zand 34, Brugge

concertgebouw.be